

TOPÒNIMS AMB CUA

JOAN LÓPEZ I CORTIJO

Els interessats en la toponímia troben en l'estudi dels noms de lloc i llur etimologia un joc apassionant –viciós–, en què cada nom és com una pista o indici que amaga un secret que cal desxifrar. El discret encant del nom d'un lloc rau en el fet que, sovint, aquest nom –o la informació que disfressa– és l'últim vestigi que perdura de fets o coses pretèrites.

Si esteu interessats en la toponímia recreativa i sabeu disculpar el rigor relatiu, us proposo, a continuació, capbussar-vos en alguns petits misteris de la toponímia montsenyenca.

EL TURÓ DE L'HOME MORT

El turó de l'Home és, potser, el cim més alt del Montseny. Els darrers amindaments li assignen una altitud de 1.706,45 m, arrodonint 1.706 m, com les Agudes! A finals del segle passat, tenia 1.910 m, segons Víctor Balaguer. Llavors, aquest autor deia que el veritable nom del cim que ens ocupa era **turó de l'Home Mort**. La raó: «*visto desde no sé qué punto y no sé á qué luz, aunque siempre con los ojos de la fe, las peñas presentan en su configuración y silueta la apariencia ó representación de un hombre tendido á lo largo, como muerto, en su sarcófago*». Recordo mossèn Bonrepaux, difunt rector de Montseny, que un dia, amb cara trapella, em preguntà: «¿A que no saps perquè se'n diu, turó de l'Home? Perquè vista des de Palautordera, la muntanya recorda el perfil d'un home estès a terra...». Moltes vegades me l'he mirada des del Cancell i, la veritat, mai no he sabut reconèixer-hi cap forma humana. Sospito que mossèn Bonrepaux havia llegit Balaguer.

No és impensable que la mort accidental d'un pastor dalt del cim –a causa d'un llamp, posem per cas– hagués originat el nom de *turó de l'Home Mort*. Tractant-se d'un indret tan visitat, és possible que el topònim hagi tendit a simplificar-se. Ara, recordeu que al Matagalls hi ha el **coll de l'Home Mort**, encara que no és un nom tan conegut. Ironies de la història, molt a prop hi morí fa uns anys el pastor de Rosquelles. Coneixent el romanticisme de Víctor Balaguer, sempre planarà el dubte damunt del suposat nom veritable del turó de l'Home.

En un *quadern de precaris* o carta precària de l'any 1666, el marquès d'Aitona cedeix en emfiteusi a Pau Pla, pagès de Fogars, tot un seguit de terres el límit de les quals passa per les Agudes, coll Sesbasses i **puig Sacreu**. Dalt d'aquest cim –que per la successió de topònims deu correspondre al nostre turó de l'Home– és evident que devia morir-hi algú. Aneu a saber si Víctor Balaguer tenia raó.

EL CASTELL DE LES AGUDES

El cim de les Agudes és el segon més alt del Montseny. El topònim és conegut des de molt antic, per l'existència d'un castell, ja desaparegut. La primera referència escrita data del 1019, en què apareix Odó d'Agudes o Sesagudes, cap d'una família propietària de l'indret (Pladevall, 1989). El 1053, apareix explícitament el nom de *Kastro Acutis*, del qual es deixaran de tenir notícies a partir del s. XIV. Probablement, això explica que no n'hagi arribat cap vestigi fins als nostres dies. Tanmateix, en un document de 1722 llegim: «*en la Montaña de Montseny se halla una sima muy alta llamada Cap de Carabaça y Las Agudas, y baxo dicha sima por la parte del cierzo se halla un castillo llamado de La Aguda*». Aquest mateix document aporta més informació, quan enumera un dels torrents que davallen de la muntanya: «*el torrente del Castillo de Las Agudas*». (El topònim en singular, que apareix en aquest document, sembla ser un descuit.)

Dalt del cim conflueixen els municipis de Montseny, Arbúcies i Fogars de Montclús. Forma un cap rocós, arrogant i estibat per tots tres vessants, menys pel de migdia. L'ample coll de Sant Marçal s'obre al peu de la muntanya, pel nord. El rei Carles el Calb, l'any 862, es refereix a aquest coll amb el nom de *coll inter duos signos* (Pladevall, 1989). Potser els dos «senyals» són el Matagalls i les Agudes, que és l'elevació més diferenciada i aparentment més alta del massís del turó de l'Home.

El topònim **castell de les Agudes** és ben mort, i la situació d'aquesta fortalesa desapareguda, un enigma. Sabem que no es trobava dalt del mateix cim de les Agudes. El document de 1722 ja esmentat, diu clarament «*y baxo dicha sima por la parte del cierzo se halla un castillo llamado de La Aguda*». D'a-

Les Agudes i la cresta dels Castellets, vistes des de la creu de Matagalls. A primer terme, la fageda de coll Pregon, esquitxada de neu i avets (Foto de l'autor)

quest fragment es dedueix no sols que el castell és al nord, sota el cim, sinó que, probablement, encara era visible per aquells anys. Ho reforça un paràgraf posterior, que cita un altre castell. «*Dicho Castillo de Miravalls se halla aun-que derribado casi al pie del Montseny...*». És a dir, l'autor precisa l'estat de conservació quan l'edifici és en ruïnes. En un mapa dels volts de 1680, força imprecís però ric en toponímia (*Cataloniae Principatus*, de Nicolau Visser, Amsterdam), apareix el nom *Torre de M. Seny* i el símbol d'un castell. Com que es troba entre *Iuannet*, *Serdans*, *Lions* i *Vila Drau*, bé podria tractar-se del castell de les Agudes. Curiosament, és l'únic castell que s'hi troba, dins de la regió del Montseny.

El document de 1722 encara dona més pistes sobre la localització del castell. Quan enumera els torrents que davallen del vessant oriental de la vall de Sant Marçal, cita de manera ordenada els cursos següents: «*torrente de Coll la ferrera, el torrente del Castillo de Las Agudas, el torrente Llis, que descende del torrente de Las Agudas,...*». Si sobreposem aquests topònims damunt d'un mapa, veurem que el *torrente del Castillo de Las Agudas* coincideix amb l'actual **sot de la Font del Calvari**, i veurem que aquest sot neix sota la **plana Gran o coll Saciureda de Baix**, pla carener espiàis, a l'inici de la cresta dels Caste-

llets. Un espai d'aquestes característiques convida a veure-hi un emplaçament més idoni per a un castell, més idoni que les agulles rocoses de la mateixa cresta.

Pel faldar d'aquest sector, Lorenzo Estivill (1950) situa el topònim **Fageda del Castell**, nom que crec mort. Diu que hi ha «*una resquebrajadura del terreno, por la que se los oye (gnomos, brujas y diablos) murmurar continuamente cabalísticas letanías, rumor que algunos geógrafos han indicado como perteneciente a una corriente subterránea de agua*».

La cresta **dels Castellets**, citada més amunt, és una espinada rocosa que, en successius ressalts, culmina en les Agudes. L'origen d'aquest nom es troba, segurament, en el perfil escabros d'aquest serrat –encara que no deixa de ser curiosa la coincidència d'aquest topònim alla on hi ha hagut un castell. Ara bé, hi ha un testimoni que convida, si més no, a fantasiar: Joan Vallès (1923-25) escriu, «**Castellet petit, Castellet gros (els Castellets), ...**». Desglossat d'aquesta manera, l'al·lusió a una construcció humana es fa més temptadora. Cal no oblidar que allò que ens ha arribat fins avui d'un altre castell enigmàtic, el de Miravalls, és només un nom: *el Castellot*. A la cresta dels Castellets hi ha un altre topònim, que sembla voler contribuir a alimentar l'enigma: **turó de l'Escala** (o **els Esgruons**). Un pas esglaonat per a facilitar la comunicació entre el castell i una torre de guaita?

PUIG D'ARAU

El puig Drau és el cim més alt de la Calma, encara que no ho sembli. Vist des de la Calma, sembla una ondulació més de les que coronen aquest altiplà. De fet, el llunyà Sui, piramidal i isolat, diries que és més alt. Osona (1899), quan diu que el punt culminant de la Calma és el turó de Roques Roges, probablement s'està referint al Sui.

En canvi, contemplat des de la vall de la Tordera, el puig Drau es mostra com un baluard feixuc i gegantí, que s'eleva d'una tirada quasi mil metres pel damunt del fons de la vall.

En el mapa del Centre Excursionista de Catalunya (1924), el nostre cim apareix amb la forma *Puig Nauran* (1.338 m), forma que el desaparegut geògraf Salvador Llobet considerava una barbaritat. Estivill (1950) escrivia una forma semblant, però també inòida –almenys en l'actualitat–: *Puig Naurau* (1.350 m). No m'explico ambdues formes, vull dir que no entenc d'on les devien treure, si no és per causa d'algun error de transcripció. I dic això perquè Joan Vallès (1924), durant la mateixa època en què es publicava el mapa del C.E.C., va recollir el topònim tal com el coneixem avui, és a dir *Puig-drau*, i, a més, afirmava que era «el cim culminant de la Calma».

Cal sentir pronunciar el nom d'aquest turó a la gent del Molar de Dalt, mas bastit al peu de la muntanya, per a adonar-te que és quasi impossible saber si diuen *puig drau* o *puig d'arau*. (En un capbreu d'Aiguafreda de 1669 apareix un Joan Arau, de can Brull.) Aprofitant l'etimologia que Coromines (1995) proposa per a Viladrau, es podria pensar que *drau* deriva del nom germanic Edrad. Segons el filòleg, l'evolució fonètica de EDRAD a EDRAU és normal en català. El mateix Coromines cita Griera –de qui no se'n refia gaire–, qui assegura haver vist un document on figura un *Podium Alderardi*, fet que l'indueix a pensar que l'ètim més plausible de DRAU seria el nom propi ALDERAD. És clar, Griera escriu *puig Adrau*. I ja tenim, doncs, tres formes que sonen quasi igual: *puig drau*, *puig d'arau* i *puig adrau*.

Posats a embolicar la troca, deixeu-me exposar una etimologia diferent, tan fantasiosa com segurament falsa. Osona escriu en la seva guia de 1899, quan passa per la Calma, «turó del Molar de Dalt o puig d'**Aran**». Heus aquí una forma nova. Aquesta, però, és prou suggestiva, perquè *aran* és vall en basc. Així, tindriem el «puig de la Vall». I certament, és el gran turó que domina la vall, no només de la Tordera, sinó també la de la Castanya i la de, i ara atenció!, la **Bascona**. I mireu què diu Coromines, a propòsit d'un indret gironí anomenat *Bascona* (*Baschona*, en època medieval): «Més aviat és probable que vingui de vascones, nom romà dels bascos. (...) Al·lusiú probablement a pobladors d'origen basc; en diminutiu, perquè formaren només una minoria dels habitants d'un lloc». (L'escabrosa capçalera de la riera de la Bascona s'addiu també a l'etimologia de *Basco*, que per a Coromines significa «terreny rost, escarpat, estimbat».)

TURÓ DEL PI VELL

El **turó del Samon** (1.272,7 m) és vèrtex geodèsic i un bon mirador del Montseny vallesà. S'alça enmig del semicercle imaginari que delimiten les masies del Molar de Dalt, el Cortès i el Samon. Rep el nom d'aquesta darrera masia, pel fet de trobar-se dins de les seves terres. Al peu del turó, per ponent, s'obre el collet herbós de **Pi Novell**, indret per on passa el camí que puja a la calma i el que travessava de Cànoves a Montseny. Lògicament, allò que sempre ha interessat els pastors era el coll de pas i no el turó veí –a on no havien d'anar a fer-hi res. Però com sol passar en aquests casos, els enginyers de l'Estat que vingueren a aixecar els mapes topogràfics utilitzaren el nom que tenien més a mà –Pi Novell– per a designar la cota en qüestió –el turó que ens ocupa–, i el fruit d'aquesta arbitrarietat anà consolidant-se en el decurs dels anys, amb l'ús excursionista. Així, doncs, durant molts anys, el turó del Samon fou anomenat *turó de Pi Novell*.

El turó del Samon, vist des del cim del Sui. En la depressió que s'obre entremig, s'hi distingeixen els herveys de la collada del Roure Gros, a l'esquerra, i del turó d'en Cuc, a la dreta. La collada de Pinovell s'intueix darrera aquest turó, al peu del turó del Samon (Foto de l'autor)

Relacionat amb aquest nom tan curiós, vaig viure una anècdota que pertany al camp de les disquisicions toponímiques. És del temps en què en Francesc Gurri vivia els seus últims anys com a funcionari del Servei de Parcs Naturals de la Diputació. En Gurri no només és un expert en toponímia i autor de nombrosos llibres, sinó que es coneix Catalunya com el menjador de casa seva. No obstant això, assegura amb sorna que d'allò que està més orgullós és del seu sentit comú. Un dia que parlàvem del futur mapa del Montseny, em digué que un pi petit o jove mai no podia originar cap topònim, i que, per tant, la grafia *pi novell* era incorrecta. Llavors, comença a desengrunar la seva hipòtesi.

– És ben fàcil (em deia): els enginyers que vingueren a Catalunya a aixecar els mapes per a l'exèrcit eren castellans. A l'hora de recollir la toponímia devien preguntar als pagesos: *A ver, buen hombre, como se llama ese picacho?* I el pobre pagès els devia respondre, és clar, en català: **pi vell**. Aquells homes, més aviat estupefactes, degueren estimar-se més demanar la traducció i escriure **pino vell**.

I de fet és així com figura oficialment en els mapes de l'exèrcit i en les edicions antigues del mapa de l'Alpina. En canvi, si us fixeu en aquests plafons metàl·lics que instal·là la Diputació a cada poble, on hi ha reproduït el mapa esquemàtic del Montseny, veureu que el turó del Samon rep el nom de **turó del Pi Vell**.

Si el nom antic i veritable era *Pi Vell*, no ho sabem, perquè avui ningú no ho diu així. La gent del país diu *pinuvell* o *pi nuvell*.

Aquestes disquisicions són delicades quan n'ha de sortir el nom que caldrà retolar en un nou mapa. Els mapes exerceixen tanta influència que, sovint, el mateix pagès o pastor dóna més credibilitat als noms que hi figuren que als que ha sentit a dir tota la vida. Els pastors del Cortès i del Samon són qui coneixen millor aquella contrada de Pi Novell. Ells parlen del **turó del Samon** amb naturalitat, quan es refereixen al gran cim que s'alça ben a prop.

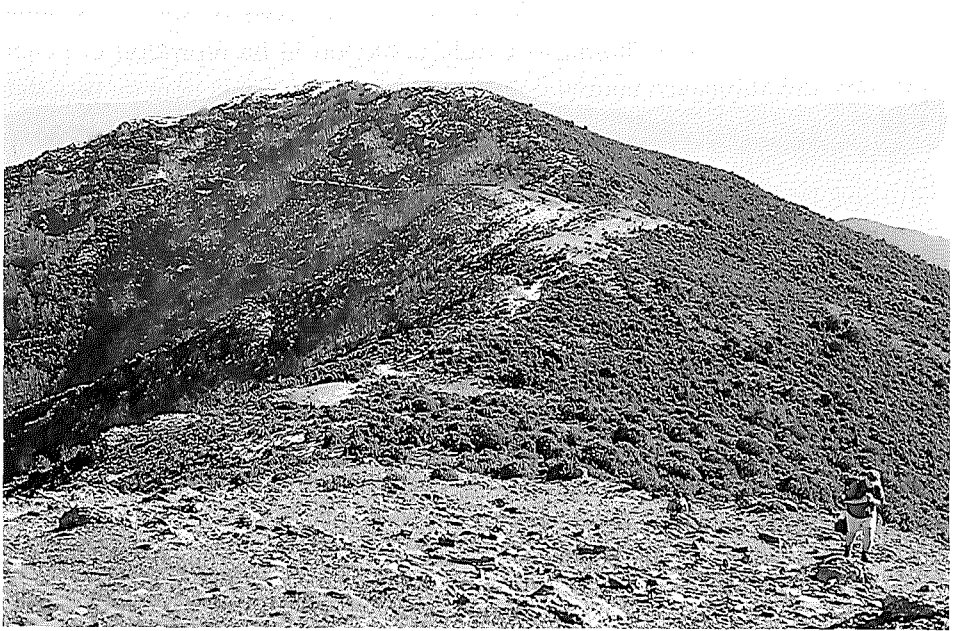
La troballa d'aquest topònim va servir, a la fi, per a esquivar de manera salomònica una qüestió espinosa i potser indesxifrable, fet especialment important tractant-se d'un cim d'una certa notorietat. La font del conflicte, però, perdura encara en el **collet de Pi Novell**.

EL MOJÓ DE ROCA-SENTELLA

L'any 1994 vaig publicar a la revista *Lauro* un article intítulat «L'enigma de Roca-sentella», on tractava d'exposar una de les confusions més notòries que es donen al Montseny. El lector que vulgui conèixer amb més detall el que ara explicaré més breument el remeto a l'article esmentat.

Roca-sentella és un turó poc vistós, però que, com a vèrtex geodèsic que és, ofereix una extensa vista panoràmica. S'alça a l'angle SW del Montseny, a l'extrem de les feréstegues carenes d'en Bosc, que l'uneixen amb la Calma. Dalt d'aquest cim, amagada entre la brolla, hi ha la fita termenera més artística de la serralada montsenyenca. Té aproximadament un metre d'alçària, i porta esculpit un escut barrat. A tres de les cares duu gravat el nom d'un dels tres municipis que conflueixen en aquest turó: Tagamanent, Cànoves i Montmany-Figaro. Com que el nom d'aquest darrer està parcialment trencat, el fragment MANY, que encara perdura, convida a llegir el nom *Carlemany*, «tan temptador en aquests indrets» (Gallardo, 1938). Només per veure aquest molló paga la pena enfilar-te a Roca-sentella.

Curiosament, 1,5 km al N, carenes d'en Bosc enllà, hi ha una inflexió de la serra coneguda com **el Mojó**. No arriba a ser ben bé un turó, sinó un esglaó que cau sobre l'anomenada **collada del Mojó**. El mot *mojó* sembla clarament un derivat de molló, però en aquest indret del Mojó no hi ha, almenys en l'actualitat, cap rastre de fita. De què li ve, doncs, el nom? D'una fita desapareguda?

El perfil de Roca-sentella es retalla en l'horitzó. A la dreta de la carena, la graonada del coll del Mojó. A l'esquerra, sota el cim de Roca-sentella, claregen els camps del Vilar d'en Ribes. Enmig de la fotografia queda el Morro Negre, que s'avança damunt Vallforners. A primer terme, la solana del sot de la Baga d'en Cuc. (Foto de l'autor)

M'inclino a creure que el topònim «el Mojó» al·ludeix, ni més ni menys, que a la fita que hi ha al cim de Roca-sentella. De fet, en el mapa del CEC (1924), el nostre vèrtex geodèsic rep aquell nom, i el nom de «Roca Centella» apareix més al SW, a mig camí del coll de Carpis.

No conec cap pastor ni pagès que anomeni el cim de què parlem d'una altra manera que no sigui Roca-sentella (bé, hi ha qui en diu «Roc de Centelles»). Ara bé, sospito que el nom veritable fou sempre **el Mojó**.

EL MONT SINAI

Heu seguit mai el camí de Riells a Santa Fe que passa a frec dels masos de Pla de Saba i de Fontdecorts? El tram més feréstec i solitari és, precisament, el comprès entre aquestes dues masies en ruïnes. El corriol, en contínues giragonesses, supera de cop més de tres-cents metres esgotadors. En amunt de Fontde-

corts, el camí salva les últimes rampes abans de coronar l'alta vall de Santa Fe. Quan, després de la llarga pujada, assolim el caire de la vall, ja som a 1.100 m d'altitud. El vent s'hi deixa notar i les alzines, cada cop més renoques, van deixant pas a la fageda. En aquest punt d'inflexió de la muntanya hi ha el Sinaí. Alguns mapes escriuen *Mont Sinaí* (Mapa del Pla Especial del Montseny de la Diputació de Barcelona i el de l'editorial Alpina).

Quin és el misteri que s'amaga darrere d'aquest nom de ressonàncies bíbliques?

Mossèn Pere Ribot (197S) escriu: «El Sinaí és el ronyó essencial d'aquest cos (Morou), el capçal o retaule major de la vall dolcíssima de Riells. En aquest cim hi ha enclavades dues enormes pedres, unides i obertes com un gran antfonari de cor, que donen la impressió de les dues taules de la Llei que Jahvé Déu donà a Moisès a la muntanya pariona d'aquesta. D'aquí el mateix nom?» Certament, el nom és ben curiós. Cal tenir en compte, però, que la gent del país no diu *Mont Sinaí*, sinó *el Sinaí*. Tanmateix, a la mateixa roca hi ha escrit amb pintura el nom de la muntanya egípcia.

L'explicació més versemblant es troba en el topònim **coll d'Alzinelles**, que pràcticament assenyala el mateix lloc que el Sinaí. Osona (1899) diu: «Coll d'Al-

El Sinaí, afectat pel foc del 1994. Noteu com hi ha escrit amb pintura: Mont Sinaí. Les restes d'una inscripció més antiga encara són visibles damunt dels líquens que cobreixen la roca. (Foto de l'autor)

zinellas o del Vent». Noteu com el mateix topònim ens descriu el passat a què he fet referència anteriorment: un lloc ventós –com correspon a un coll, carena o inflexió del terreny–, on creixen alzines petites –petites a causa de l'altitud excessiva. En Miquel Barceló, que havia estat masover del mas de Figueroles i que tan bé coneixia aquests topants, s'hi refereix amb el nom de l'**Alzinella**. També diu que el Sinaí és tot just un centenar de metres més enllà.

Un sinònim d'alzina petita és *alzinall*. Per iodització es transformaria en *alzinai*. Fixeu-vos com Osona parla d'*Alzinellas*, sense article. Igualment, *alzinai*, sense article, es pronuncia quasi com *el sinai* –el so de l'essa és sord, però. L'ús culte del mot pot haver fet la i tònica, induït per la similitud amb el nom de la muntanya egípcia. L'arrelament d'aquesta grafia errònia pot haver estat afavorida per la inscripció esmentada.

Ara sembla més clar que *Mont Sinaí* és una invenció, un pas més en l'artificialització dels noms de lloc per l'excursionisme culte, que a vegades es dona en la toponímia.

Per cert, l'*Alzinella* és un bon exemple de com un arbre petit pot originar un topònim. Però encara n'hi ha un de millor: **Olzinelles**.

(Penjat en la solana de la vall del Pujol, entre Aiguafreda i el Brull, hi ha el mas ruïnós **del Saní**, nom que bé podria tenir un origen semblant.)

FONT DE MARIANEGRE

A la capçalera de la riera de les Truites, entre coll de Te i les Agudes, hi ha la **font de Marianegre** (Diputació de Barcelona, 1994). És, probablement, una de les fonts arranjades més cabaloses del Montseny. El seu propietari, Emili Garolera, ja em va dir fa anys quin era el significat d'aquest nom. Segon ell és un compost de maria+negre; *maria*, li havia dit un amic seu que significava font o naixement en català antic, i que *negre* era degut a la presència d'alguna alga que donava aquest color a l'aigua. Després de molts anys de conèixer aquesta suposada etimologia, ara crec entendre el seu significat. *Maria* podria ser una deformació de *mare*, entès com a 'origen' o 'naixement'. Només cal pensar en el nom *Mare de la Font*, topònim no rar al país –prop de Sant Segimon hi ha la font de Sant Miquel dels Sants, que antigament era anomenada la Mare de la Font.

ELS SOTS DELS ABAUS

Al baix Montseny hi ha dos sots força distants entre ells (Palautordera i Gualba) que prenen aquest idèntic nom.

Gareia-Pey (1996) dóna una versió del significat d'*abaus*, que no comparteixo: «Lloc amb molta aigua natural, per això és coneguda la zona per Abaus, lloc on anava a abeurar-s'hi el bestiar domèstic i salvatge. Segons en Josep de cal Dragó, el nom d'abans es dóna a una zona molt humida.» Curiosament, un caçador de Palautordera em va donar una versió semblant referida a l'altre sot dels Abaus, també anomenat sot de can Lari.

En tots dos sots, els vessants s'hi mostren més o menys esbalçats en algun sector, ja que són materials d'origen sedimentari, fàcilment erosionables. M'inclino a creure que *abaus* sigui un derivat de *balç*. (La vocalització de l'*ela*, ja hem vist que és normal; per exemple, a la Calma, hi ha *el Bassalu*, bassal on s'entolla l'aigua fàcilment.)

En el límit entre Seva i el Brull, damunt del mas de Figueroles, hi ha una sotalada molt abrupta, coneguda des d'antic com *els Bauços*, forma aquesta que reforça la hipòtesi esmentada. I encara hi ha la *font dels Bauixos o dels Bauços*, prop d'Aiguafreda, que brolla en el caire d'un balç produït per una pedrera.

TOPÒNIMS NOCTURNS

A prop d'Aiguafreda, però en terme de Tagamanent, al peu de la serra de Fondrats, hi ha el **collet de la Nit**. A les antípodes del Montseny, sota les Agudes, hi ha un altre collet, per on passa l'oblidat camí marçaler, anomenat **pla de la Nit**. Sempre he pensat que tots dos topònims són molt poètics, i no em sé imaginar què els devia originar.

Ara us parlaré d'un nom de lloc interessant que ofereix una versió suggestiva de l'origen d'aquests, diguem-ne, topònims nocturns. La **roca d'Alarít** es troba al nord de la Calma i forma un petit mirador penjat damunt de la **vall del Burguès**. La casa d'aquest nom és ben visible en el serradet del davant, a una certa profunditat. Per la roca que ens ocupa –hi ha un pou de neu molt pròxim– passa el camí que puja a la Calma, procedent del Burguès. La forma *alarít*, la vaig sentir al pastor de la Cortada. Aquesta mena de gran crit, el que els castellans en diuen *alarido*, no és gaire freqüent en la toponímia. L'amic Eugeni Bofill, descendent directe de l'il·lustre Guerau de Liost, és qui em va fer veure el significat d'aquest topònim i de la idoneïtat d'aquesta roca per a comunicar-se a llarga distància amb la masia. En canvi, en Ramon Rosell, d'Aiguafreda, caçador que coneix mig Montseny, diu **roca de la Nit!** ...

Realment, totes dues formes –*alarít* i *de la nit*– s'assemblen. És temptador pensar que la paraula *alarít* devia ser més popular temps enrere, i que, en fer-se estranya, s'ha prestat a confondre-la amb una de més quotidiana com *nit*.

Entre el turó de Tagamanent i la pagesia de l'Agustí, hi ha un indret que figura al mapa de la Diputació (1:25.000) amb el nom estrany dels *Arnaïs*. Cal trepitjar el lloc literalment per a entendre el seu significat, perquè la forma *arnaïs* és errònia i desorientadora. Es una petita zona descarnada, on aflora el granit, erosionat i descompost en sauló. Hi passa el camí vell que pujava a l'Agustí. Aquest aflorament isolat contrasta, encara que discretament, enmig de la roca dominant en aquest sector, el gres vermell. I és clar!: *arnaïs* és *arenaïs*, un derivat d'*arenal* o d'*arenys*, hipòtesi corroborada per la presència excepcional de sorra o sauló en aquell paratge. La forma *arnaïs* és l'abreviatura fàcil d'entendre, però en tot cas li sobra la dièresi.

BAYER: LA SOLUCIÓ PER AL MAL DE CAP

Un dels topònims que més ens van fer ballar el cap quan, amb l'equip editorial de Montblanc-Martín, revisàvem la guia del Montseny, va ser **el Baiés**. Dues masies a Montseny, se'n diuen. I a Riells n'hi ha una que té un nom semblant: **el Baié**. Endut per un excés de purisme, creia veure en les formes *beiers* i *beier* la grafia ortogràficament correcta. En la guia del Centre Excursionista de Catalunya (1912) havia vist escrit, respectivament, *el Vallès* i *l'Oveller*. Aquesta darrera forma és certament original i aneu a saber si amaga el veritable sentit del nom del Baié.

Ara, el Baiés és un nom antiquíssim, que ja apareix en el fogatge de 1515 (*Bayés*), i que posa de manifest l'espinositat de les qüestions toponímiques. Un dia, parlant amb en Joan del Baiés, em va explicar, amb documentació antiga a la mà, que el nom de la casa era probablement germànic! I com a exemple d'ètim raonable em posà la firma farmacèutica Bayer. És clar! ...

VILAJOANA

Al veïnat de Montseny d'Amunt, precisament sota el mas del Baiés, damunt de la carretera de coll Formic, hi ha la masia de **Vilajoana**. Pel nom, diríeu que es tracta d'un xalet de construcció recent. I encara gosaríeu a dir que el nom de la casa és una deferència del marit vers la seva senyora esposa. La veritat és que Vilajoana ja apareix citada en el fogatge de l'any 1515, amb el nom prou revelador de *Vila Jussana* o de baix. Res a veure, doncs, amb la senyora Joana. Crec, fins i tot, que seria més apropiat escriure **Vilajuana**.

Aquest mateix origen de *joana* ens pot servir per explicar el significat de la font **Joana**. Aquest fontinyol es troba ran del vell camí ramader que puja del mas del Samon a les pastures del Prat Fondo i de Pi Novell. La font, precisament, és a sota el Prat Fondo de Dalt, a la carena culminant, i més baixa (=jussana) que la font de Roquet. Coromines, però, seguint un raonament més arriscat, vincula *Joana* –d’una font Joana de Navès– amb *jana* o fada: «nom que li poden haver donat perquè és intermitent; aquest fet es deuria a l’obra de la fada oculta.»

A la gran serra que separa la clotada de Fontmartina del poblet de la Costa de Montseny hi ha la plana del Coll. Aquesta collada carenera és avui una àrea d’esplai de la Diputació. Hi ha una font –que la gent confon amb la desapareguda font Martina– i una oficina d’informació. A prop, serra avall, en un punt més baix, hi ha el **pla Jugar**. Així apareix escrit en el mapa de la Diputació, i es presta a fer-lo derivar de *jou*. Ara bé, en Pere Rovira, fill de can Planes de Fontmartina, diu *pla Juà*. I és que semblaria més versemblant fer-lo derivar de *jussà*.

EL MAL CAMPÀS

Al peu del turó de Grenys, el camí de coll de Te a la Feixa Llarga, hi ha un pas estret entre roques, un grau obert a la penya anomenat **collet de Mal Campàs**. Almenys és així com ho pronuncia la poca gent que coneix aquest topònim. Sortint del restaurant de Colldetè, cal franquejar aquest pas per a accedir a les antigues feixes i artigues que s’estenien per la solana de la muntanya. El nom de Mal Campàs podria ser una deformació de *anar al Campàs*, és a dir *d’ana’l Campàs?*, entès *campàs* com un camp gran. Els noms de lloc que tenen origen en frases no són gaire freqüents, però al Montseny encara hi ha el **collet d’Anar-a-Palestrins**, prop de la masia esmentada del Cortès (Sant Pere de Vilamajor).

FONT DE LES (N)AIADES

Sota les Illes, al peu del camí que mena de Montseny a Sant Marçal, hi ha la font de les **Nàïades**. És un lloc d’aturada tradicional. Fou arranjada, el 1971, pels Amics de l’Aplec de Matagalls, en el mil·lenari de l’abat Oliva. De temps reculats que ja es coneixia aquesta deu, però sembla que no tenia nom. Font de les Nàïades és el seu nom culte, modern, imposat pels excursionistes, en clara referencia al proper **gorg Negre** o **de les Dones d’Aigua**. Durant un temps, el rètol de la font no es llegia bé i es prestava a veure-hi *aiades*. De fet, hi ha qui en diu així,

de la font. El que és difícil escatir és si l'existència de la forma *aiades* és deguda a una lectura enganyosa d'aquell rètol o al fet que es tracta del nom genuí de la deu. Molt pròxima hi havia una horta que la gent del mas de les Illes regava amb aigua de la font. La Lourdes de la Traüna em diu que hi plantaven de tot. «I alls?» –li pregunto. «També» –em respon. L'Antonio Casanovas, fill de ca la Xica (la Costa), em confirma que ja li en deien, abans, *font de les Aiades*. Potser, hi plantaven alls a prop, o el lloc era ric en alls silvestres, d'aquells que quan els trepitges accidentalment desprenen una bravada intensa i inconfusible.

FONT D'AVELLAR

Les paraules *abellar* i *avellar* sonen igual pero signifiquen coses ben diferents. La primera fa referència a l'indret on hi ha ruscs d'abelles. La segona està relacionada, segons Coromines, amb avellana –i, per extensió, amb avellaner. A vegades, quan sents pronunciar qualsevol de les dues paraules, es fa difícil saber que és allo que cal entendre. Damunt els cingles de Bovilar, enlairat en el vessant oriental del turó de l'Home, hi ha la **font d'Avellar**. És a la capçalera del sot de les Lloredes, i el nom és molt probable que derivi d'avellaner, tan abundós en aquests sots montsenyencs. Per això ara suposo que cal escriure-ho amb v, malgrat que, en el seu dia, vaig fer constar la forma **abellar** al mapa de la Diputació. L'aigua es condueix fins a la font de Gallina, al sot veí, on és captada pel mas de la Traüna. Molt a prop, a l'aresta de la muntanya, hi ha la roca Plana, que ofereix una impressionant vista a vol d'ocell de la vall de la Tordera. La canalla solia anar-hi –a la roca– a jugar i a ballar. La Lourdes de la fonda Montseny, filla de la Traüna, que creu que el nom de la font deriva d'aquelles diversions a la roca Plana, dona una altra versió, més bonica: «**font de Ballar**».

VEÏNATS DE FRANÇA

Als municipis de Fogars de Montclús i Arbúcies hi ha l'anomenat **veïnat de França**. L'origen d'aquest topònim podria raure en el fet que immigrants francesos s'haguessin establert a la nostra muntanya. És, però, un raonament fàcil i no sé si cert. Cal tenir en compte també que tots dos veïnats coincideixen a estar emplaçats a força altitud i lluny del poble. El nom de França, doncs, podria tenir un origen metafòric, de l'estil de *veïnat de la Pocafarina*.

Ara bé, la hipòtesi dels pobladors francesos no és pas inversemblant, al contrari. Quantes masies anomenades **cal Gavatz** no es podrien comptar al Montseny? A Gualba hi ha el mas de **can Jan**, que els mapes del Cadastre de la primera meitat del segle grafien... *can Jean*. La grafia afrancesada de Jan –con-

tracció de Joan—podria ser una frivolitat fruit de la ignorància de l'enginyer de torn. Però m'agrada més veure-hi un gentilici francès. A Gualba, curiosament, hi ha un altre nom de casa la grafia de la qual emmascara probablement un origen francès: can Pou (*can Pau?*).

En terme d'Arbúcies, sota el castell de Montsoriu, hi ha el mas de la **Gene-ta**, que també ha donat nom a un reduït veïnat de cases. *Geneta*, amb g, és com apareix escrit al mapa de la Diputació. És més lògic, però, que el nom derivi de *Jan* que de l'exòtica faristela que només hem vist embalsamada damunt dels televisors d'alguns bars. Si així és, seria més correcte escriure **Janeta**.

PLANA JUGADORA

Al Montseny, els topònims relacionats amb el lleure són rars. A la solana del Matagalls hi ha la **plana Jugadora**, ras herbat, extens i bellíssim, en el camí de coll Formic a la font d'en Vila. És fàcil veure-hi les vaques del mas de Santandreu pasturant mandrosament. Certament, és un topònim estrany, i es fa difícil imaginar a què devia jugar la gent del país en aquell indret tan llunyà i solitari.

Els topònims que tenen un origen, per exemple, en l'activitat ramadera són, lògicament, molt més abundants. Els mots *corral*, *boc*, *cabra*, *pastor*, *solera*, etc. apareixen sovint formant part d'algun nom de lloc. Però, potser, els dos mots més freqüents són *amorriador* i *ajaguda*. L'amorriador és el lloc, sovint una raconada fresca i ombrívola sota una flota d'arbres espesos, on el ramat s'api-nya per fer la migdiada. L'ajaguda, en canvi, és el lloc on el ramat s'ajau per descansar durant la nit. És sinònim de jaça.

Quin deu ser el joc que es pot practicar a la plana Jugadora? Me n'imagino un de molt agradable, que consisteix a jeure a l'herba, tot degustant, amb un somris a la cara, la similitud que hi ha entre les paraules *jugadora* i *ajaguda*.

BIBLIOGRAFIA

- BALAGUER, V., *Al pie de la encina*. Madrid, 1898.
- CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA, *Mapa del Montseny*, 1:50.000. Barcelona, 1924.
- COROMINES, J., *Onomasticon Cataloniae*, vols. II-IV. Curial Edicions. Barcelona, 1995.
- DIPUTACIÓ DE BARCELONA, *Mapa del parc natural del Montseny*, 1:25.000. Barcelona, 1994.
- ESTIVILL, L., *Montseny*. Ed. Arimany. Barcelona, 1950.

- GALLARDO, A., *Del Mogent al pla de la Calma*. Barcelona, 1938.
- GARCÍA-PEY, E., *Gualba, recull onomàstic i tradicional*. Gualba, 1996.
- LÓPEZ, J., «L'enigma de Roca-sentella». *Lauro*, 8, revista del museu de Granollers. Granollers, 1994.
- OSONA, A., *Guia itinerària de la regió del Montseny y Guillerías*. Barcelona, 1899.
- PLADEVALL, A., «El Monestir de Sant Marçal». *Monografies del Montseny/4*. Ed. Cedel. Viladrau, 1989.
- RIBOT, P., *El Montseny*. Destino. Barcelona, 1975.
- VALLÈS, J., «Registre toponímic (1-7)». *Nostra Comarca*, Butlletí del Centre Excursionista del Vallès i del Centre Excursionista de Sabadell, 1923-25.